

alimara

MISCEL·LÀNIA

NÚMERO 55/ ANY 2011

Consell de
Mallorca

Sexualitat: un tabú als anys de la Postguerra espanyola

**Alexandra Mus,
Joana Maria Mestre i
Helena Cuartero**

RESUM

Durant l'època de postguerra a Mallorca el tema de la sexualitat era un tema exclusiu de l'àmbit més íntim i privat. No es donava cap tipus d'informació als joves de l'època sobre la iniciació sexual, prevenció de l'embaràs o malalties de transmissió sexual. Això provocà que la sexualitat, encara que fos practicada, tenia una connotació clarament negativa sempre que sortís dels estrets rails marcats per la societat, evidentment influenciada pel catolicisme. Les dones influenciades pels canons de mestressa de casa, pura i perfecta esposa i mare han viscut una sexualitat exclusiva del matrimoni i vista com una obligació del mateix. Els homes, en contra, declaren haver viscut una sexualitat, en molts de casos, prèvia al matrimoni, iniciant-se amb professionals del sexe o relacions esporàdiques. A través d'aquest estudi s'han trobat dones amb reticència a l'hora de contestar preguntes íntimes i homes molt més oberts a parlar de sexe, ja que ho perceben com una necessitat. Els majors, practiquen la sexualitat, però influenciada per la censura social que els va tocar viure en la seva adolescència i amb divergència de visions entre homes i dones.

Introducció

Quan finalitzà la Guerra Civil a Espanya i també a les Illes Balears es va iniciar la construcció de l'estructura del nou Estat. Fonamentalment el franquisme es recolzava en tres pilars: l'exèrcit, el partit únic i l'Església.

Els anys de la postguerra es varen caracteritzar per la repressió. L'oposició al règim durant els anys quaranta fou pràcticament inexistent; la majoria de les organitzacions polítiques i sindicals existents a la Segona República foren eliminades. La "Acción Católica" fou l'única associació autoritzada al marge de la "Falange".

Quant a l'economia de la postguerra a les Balears, destacar les conseqüències de la baixa productivitat i la disminució de les collites que provocaren la fam en amplis sectors de la població que veieren com les seves condicions de vida es degradaven. Això provocà el racionament dels aliments, l'aparició del mercat negre, un augment de l'emigració i l'abandonament del camp cap a la ciutat a la recerca de millores econòmiques. Si bé en la dècada dels anys cinquanta, a les Illes, el fenomen del turisme, la desaparició de la cartilla de racionament i l'augment de la natalitat varen possibilitar la millora de la població.

L'Església, en col·laboració amb la dictadura, va tenir un paper essencial en el terreny tant educatiu com social. El catolicisme tornà a ser la religió de l'Estat i altres cultes no tingueren existència legal. La llei laica com el divorci i el matrimoni civil foren derogades. L'ensenyament de la religió tornà a ser obligatòria, des de l'escola primària fins a la Universitat. En la moral social i privada es va imposar la doctrina de l'Església.

El franquisme dels anys quaranta i cinquanta imposà el seu ordre moral. A partir de 1938 la premsa i l'edició patiren una forta censura. Les pel·lícules produïdes a Espanya devien respectar un codi moral i les que s'importaven de l'estranger eren retocades, tapant els escots, censurant les besades massa apassionades i les escenes que es consideraven escabroses. El nuvis que es besaven en públic podien ser multats, el mateix que els blasfems. A les dones massa maquillades se'ls negava la comunió. A les piscines públiques hi havia separació de sexes. Aquest puritanisme ocultava una profunda degradació moral i un augment de la corrupció i de la prostitució.

Objectiu

El propòsit d'aquest estudi fou avaluar en quin grau les característiques de l'educació escolar, familiar, religiosa i social de postguerra han influït en la sexualitat de les persones que la seva joventut coincidí amb aquest període.

Metodologia

Per tal de dur a terme el nostre objectiu, es va crear un qüestionari amb 29 preguntes. Del qüestionari es podien distingir dues parts importants. A l'apartat A es descriuen les característiques personals del subjecte enquestat, segons: el sexe, edat, estat civil, nivell d'estudis, característiques del centre educatiu i pràctiques religioses. L'apartat B, format per 23 preguntes, algunes amb múltiples respostes, encaminades a determinar: el nivell d'educació sexual rebut en diferents àmbits de la vida de la persona, la forma en què ha expressat aquests coneixements, i el seu nivell de satisfacció en la seva vida sexual.

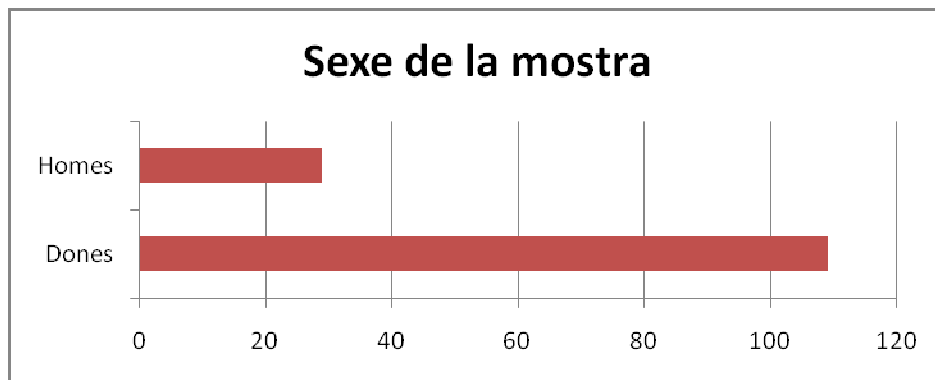
La mostra de l'estudi han estat usuaris/àries que assisteixen a activitats d'esplai de les Llars del Consell de Mallorca, majors de 65 anys i que tenen la suficient autonomia per poder respondre al qüestionari. El motiu de la selecció de la mostra va ser el de poder tenir d'una forma eficaç una gran quantitat de persones majors de 65 anys amb les característiques determinades que requeria l' estudi. El primer pas fou posar-nos en contacte amb els directors/es de les cinc llars del Consell de Mallorca i explicar-los l'objectiu del nostre estudi perquè el poguessin transmetre als usuaris de la llar. Es convocà una sessió demanant a la gent de la llar per realitzar aquests qüestionaris de forma voluntària i prèvia explicació de la intenció de l'estudi i resolució de dubtes. El qüestionari era totalment anònim.

Es varen fer un total de 138 enquestes, distribuïdes de la següent forma: Reina Sofia 18; Lluçmajor 18; Felanitx 40; Manacor 28; Avinguda Argentina 34.

Una vegada recollit el total de les enquestes es varen codificar els resultats i s'analitzaren aquests a través del programa SPSS.

RESULTATS

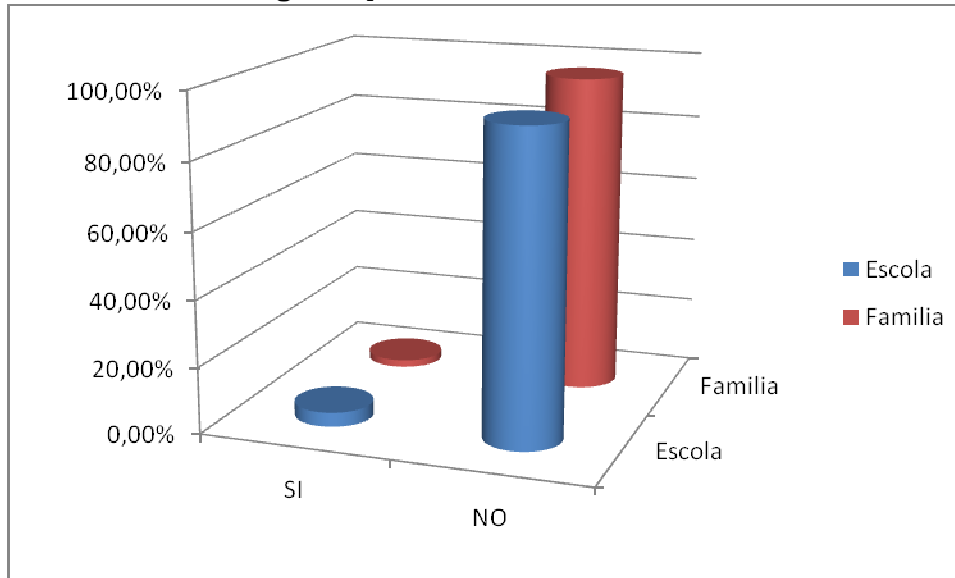
De les 138 enquestes, 109 eren dones (79%) i 29 eren homes (21%). L'edat mínima era de 65 anys pel que es varen enquestar a: 79 persones de 65 a 74 anys, les qual representaven un 57,2% de la mostra; 52 persones de 75 a 84 anys, que representaven un 37,7% del total de la mostra; i 6 persones de 85 fins 94 anys que representaven un 4,3% del total de la mostra. De tota la mostra, el 49,3% estava casat/da, el 42,8% era viudo/a, el 5,9% solter/a i un 2,2% separat/da. El 60% del total dels enquestats assistiren a l'escola pública, mentre que el 34,8% anaren a l'escola privada i un 5,2% no contestà. Els dos rangs d'estudis més marcats foren estudis elementals, amb un 47%, seguit amb uns estudis de grau mitjà amb un 33,3%. Sols destacaren amb un 2,9% persones que estudiaren batxillerat i un 3,6% amb estudis universitaris. De les 138 que participaren a l'estudi, 105 es declaren catòliques practicants (76,1%) i 26 persones com a catòliques no practicants (18,8%). No hi va haver cap de les altres persones que identificqués altra religió i 7 persones no contestaren (5,1%).

Descrivint l'apartat B, s'intenta descriure el grau d'informació rebuda sobre temes d'educació sexual en diferents àmbits. Davant la pregunta de si varen rebre algun tipus d'informació sobre educació sexual a l'escola, un 92,8% respongué que no, davant un 4,3% que respongué que sí (el 2,9% restant no va respondre). No hi hagué diferència significativa segons sexe (92% de les dones i el 93% dels homes contestaren que no reberen cap informació). Els resultats són semblants si

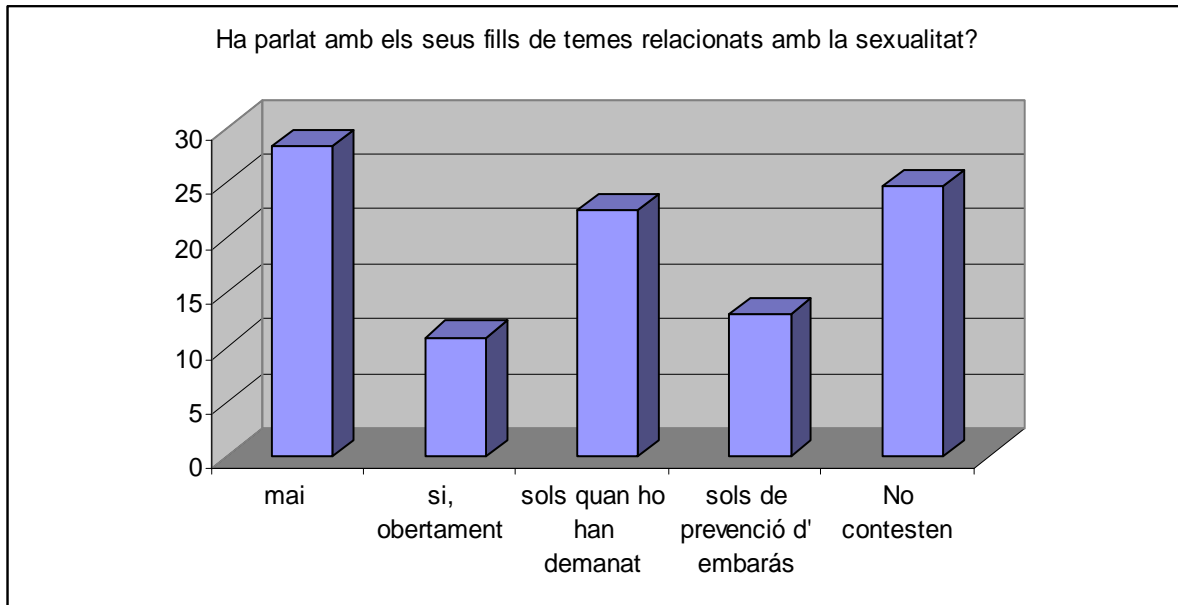
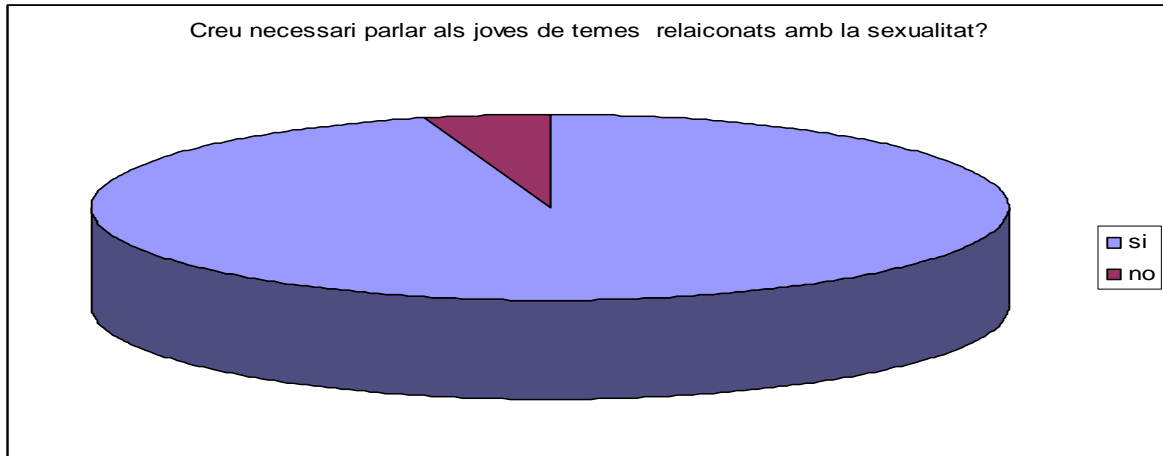
s'analitza segons la tipologia de l'escola (el 97,9% d'escola privada i el 91% d'escola pública afirmen no haver rebut informació).

Varen rebre algun tipus d' informació sobre sexualitat?

Entrant en l'àmbit familiar, es veu com la sexualitat era un tema pràcticament impronunciable, ja que el 96,4% dels enquestats comenten no haver xerrat obertament del tema dins el seu entorn familiar. Del total de les dones enquestades, un 96,3% respongueren que no davant aquesta qüestió i un 96,6% dels homes. Tant el 95% dels homes com el 75% de les dones manifesta que els seus pares no els assessoraren en cap aspecte de la sexualitat durant la seva joventut. Encara que amb dades molt baixes, un 13%, es pot destacar que a les dones es parlà de mètodes de prevenció de l'embaràs i temes d'iniciació sexual. El 92% dels enquestats assegura que a l'Església tampoc reberen assessorament sobre temes sexuals.

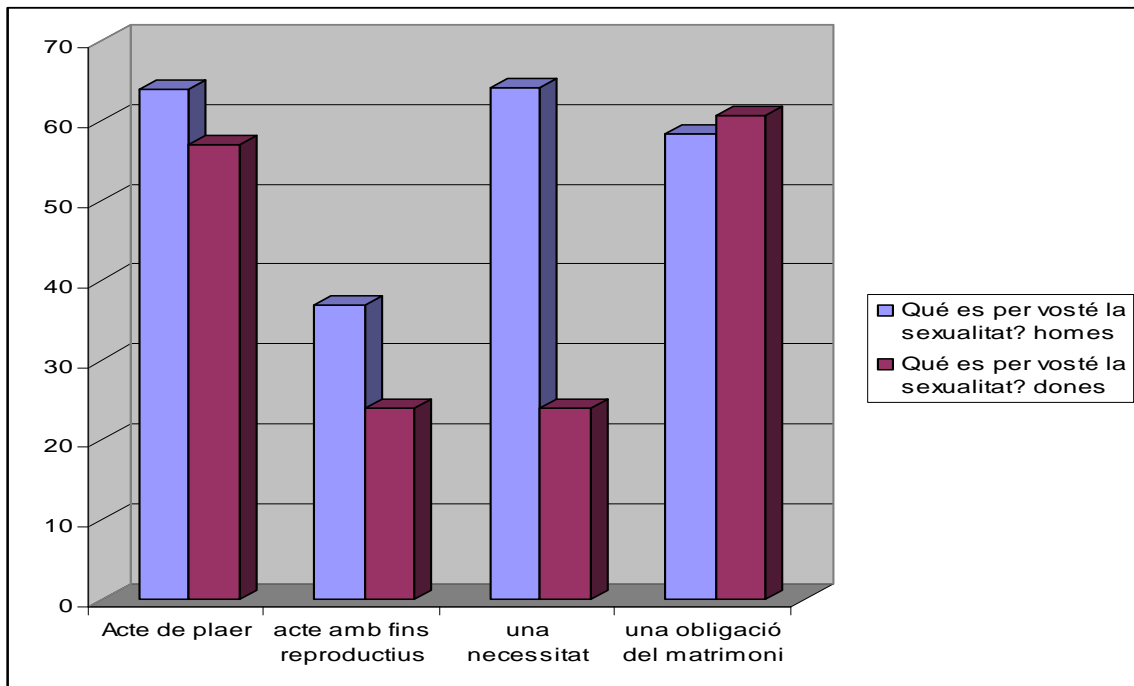
A pesar de la pràcticament nul·la informació rebuda en temes de sexualitat durant la joventut d'aquestes persones enquestades (dècades dels 40 i 50) sols uns 58,7% no es mostra satisfet davant aquesta manca d'informació. En canvi, un 24,6% es mostra sentir-se satisfet davant la informació (34% dels homes davant el 22% de les dones). Un 16% no contestà a la pregunta, destacant les dones en la seva majoria. De les persones que no estaven satisfetes amb la informació rebuda, el 92% d'elles manifesta les causes perquè no reberen cap tipus d'informació sobre el tema. A l'actualitat el 95,5% del mostrari total pensen que és important que a dia d'avui s'informi als joves sobre temes relacionats amb la sexualitat. En contraposició a aquesta manifestació, sols el 10,9% confessa haver parlat amb els seus fills obertament sobre temes sexuals. El 28,3% comenta no haver parlat mai amb temes sexe amb els seus fills; el 22,5% sols haver parlat quan els fills els ho demanaren; el 13% manifesta sols haver parlat sobre tema d'embaràs i el restant 24,6% no contestà.

Quant a la pregunta de si solen parlar de temes sexuals amb amics es pot apreciar que la resposta més marcada (37%) és que ho fan ocasionalment. Hi destaquen els homes amb un 58.6% davant les dones amb un 31'2%. El 25% manifesta no parlar-ne mai sobre el tema, sent més comú en les dones (28%) que en els homes (13%). El 21% dels enquestats va preferir no contestar la pregunta (el 24% de les dones i el 10'3% dels homes), destacant que la majoria dels que no han contestat són catòlics practicants. Per últim, apareix el 15'9% de les persones majors de 65 anys que manifesten parlar amb freqüència de temes sexuals amb els amics (14% de les dones i els 17% dels homes enquestats), destacant que la major part són catòlics no practicants. Els resultats són semblants, encara que augmenten

lleugerament davant la pregunta de si es parla de sexe amb la parella. Sols el 21% manifesta parlar molt freqüentment de sexe amb la parella. El 43% manifesta parlar-ne poques vegades i sols l'11'7% confessà no haver-ne parlat mai del tema. Les diferències entre si haver assistit a escola pública o privada ha influït sobre aquests temes no ha resultat massa significativa.

El qüestionari, a partir de la pregunta 14, és de caràcter més íntim i conseqüentment es veu un increment de les persones que deixen de contestar les preguntes, majoritàriament dones. Per poder definir què és la sexualitat es donen a escollir múltiples respostes. El 64% del enquestats creu que la sexualitat són besades, carícies i abraçades, sent la resposta més comuna tant en homes (77,3%) com en dones (60,7%). El 53% de les persones enquestades pensen que la sexualitat es basa en el coit, destacant els homes amb un 69,2% davant el 50,7% de les dones. Una resposta clarament diferenciada per sexes, és la de relacionar la sexualitat amb la masturbació, ja que el 42,9% dels homes relaciona sexualitat-masturbació, mentre que tan sols un 10'3% de les dones ho creu així. Com a resposta manco marcada és la que relaciona la sexualitat amb les fantasies eròtiques, sols marcada per un 13% i divergent clarament segons el sexe: 42% dels homes i un 7,9% de les dones.

A la pregunta de quin és el fi que es pretén aconseguir amb les relacions sexuals, el 60% de les persones enquestades (58% dels homes i 60'6% de les dones) pensa que les relacions sexuals són una obligació del matrimoni; el 58% dels enquestats també creu que és un acte de plaer (64% dels homes i el 57% de les dones). Destacant que un 64'3% dels homes creu que l'acte sexual és una necessitat davant el 24% de les dones enquestades. A la resposta de si el fi de les relacions sexuals és la reproducció, ho han marcat el 37% dels homes i el 24% de les dones.

Les persones casades són les que han valorat més les relacions sexuals com un acte de plaer, marcant la resposta en un 69%.

El 78,3% dels enquestats ha tingut relacions sexuals en contraposició a un 2'9% que manifesta no haver mantingut relacions sexuals. Important a destacar que un 22.9% de les dones no contestaren la pregunta front a un 3.9% dels homes.

Quan es tracta de parlar de la primera relació sexual, hi ha una diferència significativa entre el que pensen homes i dones. S'identifica que sols el 37'9% dels homes han tingut la seva primera relació sexual amb la seva esposa; en canvi el 75'2% de les dones enquestades han tingut la seva primera relació sexual amb el seu espòs. El 27% dels homes enquestats confessà haver tingut la seva primera relació sexual amb una professional del sexe i el 17,2% amb una parella anterior al matrimoni. En aquest cas, sols el 9% de les dones declara haver tingut la seva primera relació sexual en una relació esporàdica. Destaquem que el 23,9% de les dones no han contestat aquesta pregunta; contràriament, tots els homes enquestat han marcat alguna de les possibles respostes.

Indistintament de sexe o de definir-se com a catòlic practicant o no practicant, el 63% dels enquestats creu que és necessari tenir una parella estable per mantenir relacions sexuals.

El 69% dels homes declara haver tingut relacions sexuals abans del matrimoni, en confrontació amb el 71% de les dones, que manifesta haver arribat verge al matrimoni. La declaració de pràctica religiosa no marca diferències significatives entre haver tingut o no relacions sexuals prèvies al matrimoni. Destacar que hi segueix havent un 20% de les dones que prefereix no contestar la pregunta. El motiu que atribueixen per no haver mantingut relacions sexuals abans del matrimoni és, en un 79,7%, que creien que era socialment incorrecte.

El 79% del homes enquestats declara haver tingut una vida sexual satisfactòria davant un 48,6 % de les dones (s'ha de tenir en compte que el 23% de les enquestades no han contestat la pregunta). El 44'8% dels homes enquestats declara tenir relacions sexuals en una freqüència setmanal, davant el 30,3% de les dones declara tenir una vida sexual nul·la en la actualitat. Tan sols el 3,4% dels enquestats masculins marca la mateixa resposta. Davant aquesta pregunta s'ha incrementat el nombre de dones que no han contestat (30%), mentre que els homes enquestats han respost alguna de les opcions.

A la pregunta de si les persones enquestades assistirien a un curs d'educació sexual en l' actualitat, el 44,8% dels homes i el 21,1 de les dones manifesten que hi han participat.

Conclusions

Durant les dècades dels anys 40 i 50 el tema de la sexualitat era un tema ocult. No hi havia cap tipus d'informació sobre temes d'educació sexual a cap dels àmbits de la vida d'una adolescent de l'època. Indistintament de l'escola on s'estudiava, ja fos pública o privada, els continguts en la matèria seguien sent nuls. L' escola, la parròquia, la societat i ni tan sols la família preparava els adolescents per un tema tant important com era les primeres relacions sexuals, els mètodes de prevenció de l'embaràs o de transmissió d'infeccions sexuals. Davant aquesta nul·la informació, actualment les persones que a la dècada dels 40-50 eren adolescents, el 92% declara no estar content amb la informació rebuda ja que la qualifiquen d'inexistent.

La majoria dels nostres majors enquestats pensa que és molt important que els joves tinguin tot tipus d'informació sobre la sexualitat. A pesar de pensar-ho, confessen que la majoria d'ells sols han tractat temes de sexe amb els seus fills quan ha estat estrictament necessari o quan ells els ho han demanat. Mai han tingut converses obertes sobre el tema, pel que han seguit propagant el tabú sobre la sexualitat. D'igual forma, no es mostren molt oberts a l'hora de parlar del tema amb els amics o amb la mateixa parella, encara que els homes manifesten parlar-ne més que les dones.

La major part de les persones enquestades creu que la sexualitat no es limita al coit, sinó que donen molta importància al contacte físic, com les besades i les carícies, creient en una sexualitat més sentimental. A pesar de la sexualitat més afectiva, els homes mallorquins enquestats creuen en una sexualitat més oberta que inclourien tant la masturbació com les fantasies eròtiques. Per ordre de prioritat, els homes defineixen les relacions sexuals com una necessitat, seguidament d'un acte de plaer i una obligació del matrimoni. Les dones enquestades no lleven importància a l'obligació que creuen que comporten les relacions sexuals dintre del matrimoni, seguit del pensament que relaciona la sexualitat amb un acte de plaer, però amb molt manco quantitat pensen en ella com en una necessitat. Tant homes com dones, indistintament de definir-se catòlics practicants o no, no destaquen per pensar que el matrimoni té uns fins reproductius, però sí destaquen per pensar que és necessari tenir una parella estable a l'hora de mantenir relacions sexuals.

La diferència de resposta segons el sexe es fa evident segons les preguntes que adopten un cert grau d'intimitat: hi ha un increment notable de dones que deixen de contestar el qüestionari. Contràriament, els homes enquestats segueixen contestant independentment del grau d'intimitat de les preguntes.

Segons els resultats de l'estudi i la bibliografia consultada, es pot concloure que aquest pudor a parlar de temes sexuals, encara que sigui de forma anònima, té a veure en coincidir la maduresa d'aquestes dones amb una censura de les expressions sexuals. Els cànons ideals de la fèmina dels anys de postguerra, la definien com una dona servidora, casta fins al matrimoni, submissa a l'home i perfecta mare i esposa donant resposta a totes les necessitats de la casa. Tots aquests estereotips ben marcats juntament amb la manca d'informació i visió negativa del fenomen de la sexualitat són els que han influït en què la majoria de dones no tingués relacions sexuals abans del matrimoni, donant la seva principal raó a què era socialment incorrecte. Per altra banda, els homes, en la seva majoria, sí reconeixen haver tingut relacions sexuals prèvies al matrimoni, ja fos relacions esporàdiques o amb professionals del sexe, aferrant-se a la vivència de la sexualitat com una necessitat. Les creences religioses també pareixen importants, seguides al temor d'un embaràs no desitjat, però sobretot era la influència social que etiquetava la jove embarassada com una deshonra per a la seva família.

Agraïments

Aquest estudi ha estat possible gràcies a la col·laboració de l'Institut Mallorquí d'Afers Socials, a l'equip directiu i especialment als directors de les Ilars de Felanitx, Reina Sofia, Avinguda Argentina, Lluçmajor i Manacor. A més, agraïm molt especialment la col·laboració dels socis de les Ilars que participaren voluntàriament en les respostes de les enquestes. Per altra banda, agrair l'ajuda del professor de la

Universitat de les Illes Balears, el Dr. Lluís Ballester i especialment la direcció de la investigació de la professora de les Illes Balears la Dra. Antònia Martín Perdiz.

Bibliografia

Articles

- Figueras Vidal, Lourdes. Sexualidad en los ancianos. ¿La construcción de un mito?. Revista ROL de Enfermería núm. 145
- Álvarez Gallego, Encarna Reborada Morillo, Gloria y Vázquez Piñeiro, Andrés. Psicosexualidad en el anciano. Una propuesta educativa. Enfermería geriátrica, Revista Rol de enfermería núm 138.
- Artigas, Berta; Gallo Estrada, Julia; Ferrer de Sant Jordi, P.; i Vidal, Clara Aspectos de la sexualidad de las personas mayores. Enfermería Clínica. 1997. Pàgs. 97-101.

Monografies

- Pérez, Joseph. Historia de España. Editorial Crítica. Barcelona. 1999.
- Casanovas Camps, Miquel Àngel. Història de les Illes Balears. Editorial Moll. Palma. 1998.
- Aveni Casucci, M.A.; i cols. Afectividad y sexualidad en la ancianidad. Editorial Fundació Caixa de Pensions, 1989.
- Otero, Luis . La sección femenina. Editorial. Edaf, 1999
- López Sánchez, Félix i Olazaba, Juan Carlos. Sexualidad en la vejez. Editorial Piramide S.A.,1998
- Nieto Piñeroba, Jose Antonio. La sexualidad de mas personas mayores en España. Madrid: Instituto Nacional de Servicios Sociales, 1995.
- García Fernández, José Luis. La sexualidad en la Tercera Edad. Editorial Fundación BBVA,1994.